

УДК 378.091.212:005.963(049.3)

DOI 10.18372/2786-823.1.17519

Радомський Ігор Петрович

кандидат педагогічних наук, доцент,

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих

імені Івана Зязюна НАПН України,

м. Київ, Україна

radomski@ukr.net

ТЕНДЕНЦІЇ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗВИТКУ АНДРАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ПЕРСОНАЛУ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

***Анотація.** У статті розглядаються тенденції розвитку андрагогічної компетентності педагогічного персоналу закладів вищої освіти. На основі виокремлених тенденцій окреслено рекомендації щодо розвитку андрагогічної компетентності педагогічного персоналу закладів вищої освіти на загальнодержавному, регіональному рівнях, рівні міністерств і відомств, закладів вищої освіти, наукових установ та індивідуальному рівні.*

***Ключові слова:** професійна компетентність, андрагогічна компетентність, педагогічний персонал, заклади вищої освіти.*

***Annotation.** The article examines trends in the development of andragogical competence of teaching staff of higher education institutions. Based on the identified trends, recommendations are outlined for the development of andragogical competence of the teaching staff of higher education institutions at the national and regional levels, at the level of ministries and departments, higher education institutions, scientific institutions, and at the individual level.*

***Key words:** professional competence, andragogical competence, pedagogical staff, higher education institutions.*

Постановка проблеми, її актуальність. Сьогодні в освітній сфері суттєво змінюються вимоги до діяльності усіх суб'єктів освітнього процесу, в першу чергу до викладачів закладів вищої освіти (далі – ЗВО). Постійно розширюється інформаційний простір вищої освіти за рахунок впровадження різноманітних інформаційних технологій, зазнає змін нормативне забезпечення та механізми управління вищою освітою, відбуваються інші зміни, відповідно, зростає значущість професійної компетентності викладача ЗВО. За таких змін педагогічний персонал ЗВО має володіти високим рівнем професійної компетентності, тому в освітніх закладах значна увага приділяється формуванню та розвитку різних складових професійної компетентності науково-педагогічного персоналу.

Мета статті полягає в дослідженні андрагогічної компетентності, як важливої складової професійної компетентності педагогічного персоналу ЗВО та виокремленні основних тенденцій розвитку андрагогічної компетентності педагогічного персоналу ЗВО. На основі виокремлених тенденцій окреслити рекомендації щодо розвитку андрагогічної компетентності педагогічного персоналу ЗВО на загальнодержавному, регіональному рівнях, рівні міністерств і відомств, закладів вищої освіти, наукових установ та індивідуальному рівні.

Виклад основного матеріалу. Професійну компетентність (як і компетентність взагалі) в психолого-педагогічній науці трактують у межах функціонального й особистісного підходів. У межах функціонального підходу компетентність характеризується набором компетенцій, якими повинен володіти фахівець. У цьому випадку структура компетентності визначається сукупністю діяльнісно-рольових та особистісних характеристик, що забезпечує ефективне виконання викладачем обов'язків науково-педагогічної діяльності у закладі вищої освіти. У межах особистісного підходу компетентність розглядається як якість особистості, і її структура характеризується в термінах структури особистості [1, с. 12].

Своєю чергою, професійна компетентність педагога – це складний комплекс, який містить професійні знання, вміння, навички, готовність до

діяльності, а також цілу низку професійно важливих особистісних якостей, таких як: креативність, мобільність, комунікабельність, толерантність, урівноваженість, чуйність, доброзичливість, прагнення до самопізнання, саморозвитку і самореалізації, саморефлексії та ін. Професійна компетентність педагога визначається професійними знаннями та вміннями, ціннісними орієнтаціями, мотивами його діяльності, культурою, що виявляється у мові, стилі спілкування, загальною культурою, здатністю до розвитку свого творчого потенціалу, а також володінням методикою викладання предмета, здатністю взаємодіяти зі студентами, розвиненими професійно значущими особистими якостями. Відсутність хоча б одного з цих компонентів руйнує всю систему і зменшує ефективність діяльності викладача [1, с. 13].

Науковці визначають професійну компетентність викладача закладу вищої освіти як складне інтегративно-динамічне особистісне утворення, що складається з ієрархічно взаємопов'язаних функціонально-особистісного і структурно-особистісного ресурсів, що виявляються у рівні розвитку основних (когнітивного та діяльнісного) і тих що підтримують (мотиваційного, емоційно-вольового та ціннісно-рефлексивного) компонентів, що дозволяють викладачу впевнено реалізовувати посадові функції адекватно педагогічної ситуації [1, с. 21].

Важливою складовою професійної компетентності викладача закладу вищої освіти виступає андрагогічна компетентність. У вузькому розумінні її можна розглядати як психолого-педагогічну компетентність андрагога, що уособлює готовність (практичну й теоретичну) до професійної діяльності, спрямованої на сприяння особистісному та професійному розвитку різних категорій дорослих в умовах формальної та неформальної освіти на основі врахування специфіки навчання цільових груп дорослих учнів [2, с. 63].

Ми погоджуємось з вітчизняними науковцями О. Дубасенюк, О. Самойленко, що розвиток андрагогічної компетентності – це динамічний процес засвоєння та модернізації професійного досвіду, який призводить до

розвитку індивідуальних професійних якостей, накопичення професійного досвіду та передбачає неперервний розвиток та самовдосконалення [3].

Дослідниці зазначають, що андрагогічна компетентність містить:

- знання особливостей дорослого як суб'єкта освітньої діяльності з його правом на вибір змісту освіти;

- розуміння особливостей освіти дорослих, відмінностей між процесом навчання дітей і дорослих;

- володіння освітніми технологіями, які адекватні особливостям позицій дорослих учнів (інтерактивними, імітаційно-моделюючими, проєктними та ін.), методиками отримання зворотного зв'язку;

- здатність до взаємодії, заснованої на партнерській участі, вміння надавати формотворчий вплив на дорослих, не виходячи за рамки партнерської співпраці з ними; оцінювати потенціал дорослих до просування у професійному та особистісному плані;

- уміння підтримувати успіх дорослих («евристичний оптимізм»);

- висувати проблеми, практично значущі для дорослих учнів, стимулювати рефлексивний підхід дорослих до власного досвіду через діалог з іншими;

- поєднувати формальні та неформальні підходи до навчання, створювати атмосферу співробітництва, відкритості;

- реалізація освітнього запиту дорослих учнів з урахуванням їх конкретного досвіду і системи значущих цінностей при одночасному прагненні до розвитку, поглиблення цього запиту і цінностей [3, с. 207].

Науковці О. Аніщенко, О. Баніт та Т. Калюжна визначають, що андрагогічна компетентність педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих вибудовується на низці структурних компонентів, серед яких ключовими є: ціннісно-мотиваційний, когнітивно-змістовий, рефлексивно-оцінний та операційно-діяльнісний [2].

Проаналізувавши цілий ряд наукових джерел ми виокремили основні тенденції розвитку андрагогічної компетентності педагогічного персоналу ЗВО на основі визначених структурних компонентів. Окреслимо їх більш ґрунтовно.

Ціннісно-мотиваційний компонент андрагогічної компетентності педагогічного персоналу ЗВО уособлює сукупність мотивів, інтересів і потреб, що визначають спрямованість педагогічного персоналу на професійно-педагогічну діяльність у взаємозв'язку з усвідомленням відповідності особистісних андрагогічних якостей вимогам педагогічної діяльності в галузі освіти дорослих та усвідомленою мотивацією особистісних прагнень до дій [2].

Важливими тенденціями розвитку андрагогічної компетентності педагогічного персоналу ЗВО в контексті її ціннісно-мотиваційного компонента виокремлюємо наступні:

- розвиток гуманістично-ціннісного світогляду, що дозволяє розглядати людину як найвищу цінність;
- зростання самостійності та автономності педагогічного персоналу;
- розвиток мотивації самоосвіти, саморозвитку та особистісного й професійного самовдосконалення;
- розуміння цінності знань та набутих кваліфікацій, тобто усвідомлення необхідності засвоєння знань та збереження набутих кваліфікацій;
- усвідомлення особливої значущості для педагога сформованості андрагогічної компетентності;
- розширення зацікавленості проблематикою освіти дорослих.

Когнітивно-змістовий компонент андрагогічної компетентності педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих уособлює необхідну сукупність професійних знань і їх розуміння, що є основою усвідомленого, цілеспрямованого здійснення професійної діяльності [4, с. 192].

Науково-педагогічні працівники ЗВО мають знати особливості навчання дорослих та вміти використовувати ці знання в освітньому середовищі закладу вищої освіти. Враховувати, що формування когнітивних схем залежать від віку, освіченості, індивідуально-психологічних особливостей, характеру професійної діяльності дорослих.

Отже, важливими тенденціями розвитку андрагогічної компетентності педагогічного персоналу ЗВО в контексті її когнітивно-змістовного компонента виокремлюємо наступні:

- розвиток здатності до особистісного та професійного розвитку;
- поглиблення предметних знань та володіння методикою викладання з урахуванням специфіки дорослих здобувачів вищої освіти;
- удосконалення здатності використовувати різноманітні сучасні навчальні ресурси з метою задоволення навчальних потреб дорослих здобувачів вищої освіти;
- удосконалення методичної підготовки з проведення оцінювання результатів навчання дорослих здобувачів вищої освіти;
- формування розвиненого педагогічного мислення викладача як підґрунтя його професійної підготовки.

Рефлексивно-оцінний компонент андрагогічної компетентності педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих уособлює поєднання двох складових: внутрішній процес (самоаналіз/самооцінювання) і зовнішній (аналіз зміни умов професійної діяльності, що вимагає коригування вектора особистісного й професійного розвитку) [2].

Рефлексія є важливою складовою навчання дорослих та відкриває можливості для усвідомлення сутності діалогічного процесу навчання як дорослого здобувача освіти, так і викладача, його професійно-особистісного саморозвитку.

Тож до важливих тенденцій розвитку андрагогічної компетентності педагогічного персоналу ЗВО в контексті рефлексивно-оцінного компонента можна віднести:

- розвиток умінь педагогічного проєктування освітнього процесу з урахуванням особливостей навчання дорослих здобувачів освіти;
- спрямування вектора професійного розвитку на використання інтерактивних методів та технологій навчання;

- індивідуалізація освіти дорослих, (врахування і розвиток індивідуальних особливостей дорослих учнів у процесі навчання вимагатиме від фахівця-андрагога готовності до аналізу змін умов професійної діяльності та оперативного реагування шляхом диференціації навчальних програм, форм, методів та прийомів навчання);

- зміна ролі викладача з транслятора нових знань на навігатора у морі інформації, який здійснює педагогічний супровід, побудова навчання як діалогу суб'єкта із суб'єктом.

Операційно-діяльнісний компонент андрагогічної компетентності педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих охоплює сукупність професійних умінь і навичок, необхідних для виконання відповідних посадових функцій; комунікативних навичок; способів і досвіду розв'язання професійних завдань на основі самостійності та відповідальності [4, с. 192].

Важлива роль у розвитку операційно-діялісного компонента андрагогічної компетентності педагогічного персоналу ЗВО в умовах полікультурності світу та його глобалізації приділяється міжкультурній компетентності, що викликана потребами поглиблення знань про інші країни та опановування знаннями іноземних мов. Тому здатність до міжкультурної комунікації – потреба часу, що сприяє створенню сприятливого полікультурного середовища.

До важливих тенденцій розвитку андрагогічної компетентності педагогічного персоналу ЗВО в контексті операційно-діялісного компонента можна віднести:

- розвиток здатності до міжкультурної комунікації, посилення європейського співробітництва педагогічного персоналу;

- розвиток умінь організації освітнього процесу з урахуванням принципів кооперативного навчання;

- удосконалення умінь організації освітнього процесу в режимі онлайн через розвиток багатоканальності освіти, де поряд із навчанням, що вимагає фізичної присутності викладача, зростатиме роль онлайн-освіти;

- подальший розвиток «м'яких» навичок (soft skills)
- розвиток у педагогічного персоналу креативності, творчості, здатності до розв'язання нестандартних навчальних ситуацій;
- розвиток інноваційності педагогічного персоналу, що визначає включення передових наукових розробок в освітній процес та втілення інновацій в ході своєї професійної діяльності.

Висновки. На основі виокремлених тенденцій розвитку андрагогічної компетентності педагогічного персоналу ЗВО визначимо рекомендації щодо розвитку андрагогічної компетентності зазначених фахівців.

На загальнодержавному рівні:

- здійснення державної політики, спрямованої на цілеспрямоване формування потреб і мотивів особистості, що визначатимуть сформованість її гуманістичних цінностей;
- посилення дієвості європейського співробітництва з питань освіти дорослих;
- нормативно-правове забезпечення академічної автономії ЗВО та закладів, що надають освітні послуги у сфері освіти дорослих;
- створення сучасної єдиної державної установи підвищення кваліфікації (наприклад, Агенції професійного розвитку педагогічних працівників), яка б розробляла політику у галузі післядипломної освіти.

На регіональному (локальному рівні):

- розробка регіональних програм безперервної освіти які надають можливість розробити власну програму і маршрут удосконалення андрагогічної компетентності педагогічного персоналу ЗВО залежно від інтересів і прагнень, що сприятиме і стимулюватиме їхній професійний розвиток та забезпечуватиме відносну рівновагу між фаховою підготовкою і педагогічною та андрагогічною підготовкою;
- спрямування роботи районних (міських) методичних об'єднань (різноманітних регіональних центрів освіти) на супровід, координацію і коригування діяльності з метою надання допомоги педагогічному персоналу в

опануванні та удосконаленні психолого-педагогічних та андрагогічних знань відповідно до реальних потреб громад, регіону, закладу освіти.

На рівні міністерств і відомств:

– розробка стратегії формування здатності педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих набувати якості, знання і навички, необхідні для успішної діяльності в освіті дорослих з трьома головними напрямками:

1) забезпечення відповідного соціального статусу андрагога і його матеріальної захищеності;

2) розвиток та удосконалення андрагогічної освіти педагогічного персоналу;

3) підтримка та мотивація постійного навчання педагогічного персоналу до завершення його професійної кар'єри, з цією метою розробка та забезпечення єдиного концептуального підходу до підвищення кваліфікації педагогічного персоналу;

- розробка та впровадження заходів, спрямованих на формування позитивних мотиваційних установок на професійне самовдосконалення педагогічного персоналу, на основі конкретизації, об'єктивізації системи професійних вимог до них, критеріїв оцінки їх педагогічної (науково-педагогічної) діяльності.

На рівні ЗВО, наукових установ:

- наукове обґрунтування оновлення системи гуманістичного виховання згідно з вимогами сучасності;

- обґрунтування наукових засад науково-педагогічної діяльності ЗВО з метою створення освітнього середовища, здатного забезпечити сталий збалансований професійний розвиток та вдосконалення педагогічного персоналу;

- розробка та впровадження цільових програм, спрямованих на професійну підготовку, перепідготовку педагогічного персоналу у формах спеціальних науково-методичних семінарів, тренінгів професійного зростання, тренінгів

кар'єрного росту, тренінгів розвитку андрагогічної майстерності, викладацьких майстерень, розробки портфеля викладача та ін.

- постійний розвиток та вдосконалення освітнього середовища закладів освіти, його технологічної, наукової, інформаційної бази, що спрямовані на розвиток педагога самодостатньою особистістю, конкурентоспроможною, успішною та що має попит на ринку праці, здатною до самовдосконалення в професійній діяльності й безперервного саморозвитку впродовж усього життя;

– розробка діагностичної моделі розвитку андрагогічної компетентності педагогічного персоналу ЗВО, на основі якої він міг би визначати рівень своїх професійних навичок та особисті потреби їхнього розвитку;

- провадження кадрової політики ЗВО, спрямованої на ефективне стимулювання (матеріальне, соціальне, кар'єрне, емоційне та ін.) професійного самовдосконалення викладачів, створенні розвивального, рефлексивного освітнього середовища що забезпечує успішність роботи над собою кожного її суб'єкта;

– впровадження гнучких, мобільних і динамічних форм роботи з педагогічним персоналом ЗВО, що стимулюють їхній професійний розвиток: розвивального навчання, які ґрунтуються на конструюванні знань, мотивації та інтенсифікації педагогічного спілкування-діалогу; проблемного навчання, які передбачають створення методичних навчально-проблемних ситуацій та стимулювання викладача до пошуку шляхів вирішення цих завдань, спонукають педагогів до пошукової діяльності; психолого-педагогічні, які забезпечують психологічний супровід науково-методичної роботи з педагогічним персоналом; технологія педагогічної діяльності, яка залучає педагога до вироблення власного алгоритму дій у педагогічній праці (моніторинг – проблема – педагогічний консиліум – шляхи вирішення, напрямки реалізації цілей – форми роботи – аналіз результативності — вироблення рекомендацій, програм, напрацювань), спонукає до створення авторських методичних напрацювань, вибору власних шляхів вирішення педагогічних завдань; інтерактивні педагогічні технології.

На індивідуальному рівні:

- формування адекватної самооцінки педагогічним персоналом ЗВО необхідних знань та особистісних якостей, умінь, цілей поведінки, своїх сил і можливостей, необхідних для здійснення педагогічної діяльності, що своєю чергою сприяють формуванню творчих якостей, професійної самостійності та андрагогічної компетентності фахівця;

- орієнтація на індивідуально-творчий розвиток особистості педагога ЗВО;

- свідому роботу з саморозвитку особистості як професіонала через усвідомлення й удосконалення своїх особистісних якостей з метою активного, якісного перетворення внутрішнього світу та саморозвитку в умовах освітнього середовища.

- вдосконалення здатності навчатися протягом всієї професійної діяльності для вирішення нових завдань, зумовлених викликами часу;

- розвиток здатності модернізувати зміст своєї діяльності за допомогою критичного, творчого освоєння і застосування досягнень науки й передового педагогічного досвіду;

- формування авторитетності педагога і його обізнаності у певній галузі знань (або в декількох), яка визначає зміст предмета, що викладається педагогом.

- розвиток наукової компетентності педагогічного персоналу, тобто наявних у нього знаннях і здатності застосовувати їх на практиці, що робить його надійним джерелом освітньої інформації.

- розвиток вмінь педагога обирати оптимальні форми та методи навчання, що підходять для вирішення дидактичних завдань;

- розширення знань процесів спілкування, що здійснюється в групах дорослих учнів, а також удосконалення вмінь використовувати комунікації з метою вирішення завдань і досягнення результатів;

- розвиток умінь викладача розбиратися в індивідуальних особливостях дорослих учнів, в їх здібностях, недоліках, чеснотах і сильних сторонах

характерів, що проявляється в подальшому формуванні педагогом індивідуального підходу до кожного дорослого учня;

- опановування уміннями педагогічного проектування та подальшої організації освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Професійно-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: навчальний посібник / за ред. І.Л. Холковської. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2017. 144 с.

2. Аніщенко О.В., Баніт О. В., Калюжна Т.Г. Андрагогічна компетентність педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих: сутнісний аспект. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. пр.*, 2021. № 2, С. 63 - 72.

3. Дубасенюк О.А., Самойленко О.А. Основи андрагогіки (для фахівців у галузі освіти дорослих): навч.методичний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2020. 247 с.

4. Жихорська О.В. Формування професійної компетентності навчально-допоміжного персоналу вищого навчального закладу в умовах інтеграції неформальної та інформальної освіти: дис. ... канд. пед. н. Київ: ІВО НАПН України, 2017. 200 с.